

FORMATIVNO (PR)OCJENJIVANJE

(Individualni rad za stručno usavršavanje)

Emina Janjac

Juni, 2021. godine

TERMIN FORMATIVNO (PR)OCJENJIVANJE

Termin *formativno procjenjivanje* prvi je upotrijebio **Michael Scriven** u kontekstu procjene uspješnosti škola. Smatrao je da bi uloga procjene škola trebala biti formativna, te da bi se rezultati o uspješnosti škola trebali koristiti za unapređivanje školskog kurikulumu radi *boljeg učenja učenika*.

Benjamin Bloom upotrijebio je termin formativna evaluacija da bi objasnio različite svrhe ispitivanja u nastavi. Takvim definiranjem naglasio je *svrhu evaluacije – unapređenje učenja*, te činjenicu da se formativno procjenjivanje može upotrijebiti na razini razreda i individualnog učenika.

Primjeni formativnog procjenjivanja doprinijeli su i **Dylan William** i **Paul Black** kada su svojim istraživanjem *Crna kutija*, objasnili da u cijelom obrazovnom sistemu nedostaje uvid u to da li učenici uče, na koji način uče i kako razmišljaju, te da formativno učenje omogućava otkrivanje onoga *šta se događa s učenikovim razumijevanjem i učenjem tokom poučavanja*.

KAKO RAZUMJETI SVRHU I PRIMJENU FORMATIVNOG (PR)OCJENJIVANJA?

Dijagnostičko procjenjivanje provodi se prije samog poučavanja neke tematske cjeline ili nekog obrazovnog razdoblja. Odnosi se na primjenu svih metoda kojima učitelj nastoji otkriti predznanja učenika, vještine koje posjeduju, interese i stilove učenja *radi boljeg planiranja poučavanja*. Osnovna razlika između dijagnostičkog i formativnog procjenjivanja je što se dijagnostičko procjenjivanje odvija prije poučavanja, a formativno tokom poučavanja.

Sumativno procjenjivanje je oblik procjenjivanja koji se odvija u svrhu ocjenjivanja ili evaluacije učenikovog rada. Odvija se na kraju poučavanja tematske cjeline, nastavnog sata i/ili obrazovnog razdoblja primjenom testova, kontrolnih zadaća, ispita znanja i/ili usmenih ispitivanja. Izražava se brojčanom ocjenom ili nekom drugom evaluacijom rada.

Formativno procenjivanje je proces koji se odvija kontinuirano tokom poučavanja i učenja, a učenicima i učiteljima daje povratnu informaciju o tome kako prevladati raskorak između naučenog i postavljenih ciljeva učenja.

(Heritage 2010)

Formativno procenjivanje je proces koji se odvija tokom učenja, a koji provode učitelji i učenici kako bi reagirali na tok učenja i unaprijedili ga.

(Bell i Cowie 1999)

DIJAGNOSTIČKO PROCJENJIVANJE

Odvija se prije poučavanja, a svrha je otkriti učenikovo znanje, interese, stilove učenja kako bismo prilagodili poučavanje.

FORMATIVNO PROCJENJIVANJE

Odvija se tokom poučavanja, a svrha je unaprijediti i poučavanje i učenje kako bi učenik postigao bolje rezultate.

SUMATIVNO PROCJENJIVANJE

Odvija se nakon poučavanja, a svrha je evaluirati učenikovo znanje/ili vještine, odnosno vrednovati je li i u kojoj mjeri usvojio predviđene ishode.

ZAŠTO FORMATIVNO (PR)OCJENJIVATI?

Individualizaciju
poučavanja i
otkrivanje stilova
učenja učenika

Otkrivanje strategija
koje trebaju primjeniti
u toku poučavanja

Formativno
procjenjivanje
učiteljima
omogućava:

Otkrivanje učeničkih
uvjerenja, motivacija i
interesa

Bolje planiranje
nastave

Da tokom učenja uvide
kako trebaju učiti

Pružanje prilike za
unapređenje učenja

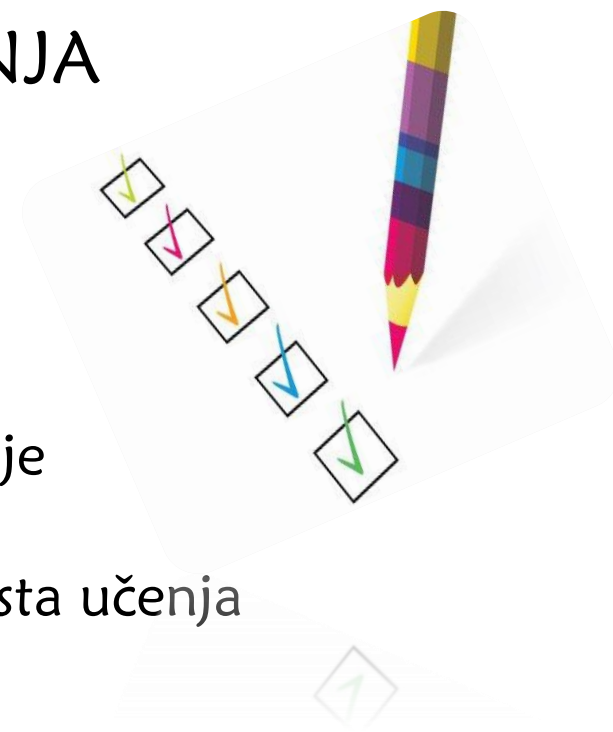
Formativno
procjenjivanje
učenicima
omogućava:

Preuzimanje
odgovornosti za
vlastito učenje

Promišljanje o
strategijama učenja
koje trebaju primjeniti
na temelju povratnih
informacija

OBILJEŽJA FORMATIVNOG PROCJENJIVANJA

(Cizek 2010, prema Siarova 2017)

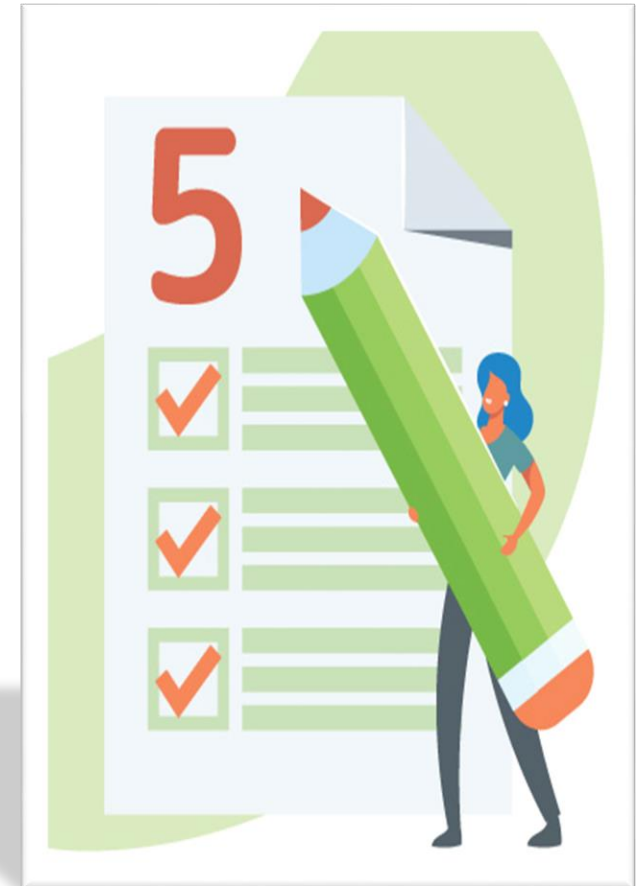

- Zahtijeva od učenika preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje
- Jasno definira specifične ciljeve, očekivanja učenja
- Usmjeren je na ishode učenja koji su primjenjivi i izvan konteksta učenja
- Uočava trenutna znanja ili vještine učenika
- Podrazumijeva planiranje postizanja rezultata
- Potiče učenike na samostalno praćenje napretka
- Kontinuirano je, te uključuje samoprocjenu i procjenu drugih učenika unutar aktivnosti
- Uključuje povratne informacije koje nisu evaluacijske, već učenicima omogućavaju poboljšanje rada

KADA OČEKIVATI POZITIVAN EFEKAT FORMATIVNOG PROCJENJIVANJA?

Da bi formativno procjenjivanje rezultiralo očekivanim pozitivnim efektom, metode procjenjivanja bi trebalo primjenjivati na način (prema Black i William 1996):

1. Da učenicima omogućimo da budu aktivno uključeni u svoje učenje
2. Da učenicima omogućimo da se samoprocjenjuju i da razumiju kako mogu unaprijediti svoje učenje
3. Da učenici imaju priliku dobiti efikasnu povratnu informaciju
4. Da smo svjesni uticaja procesa procjenjivanja na učeničku motivaciju i na učenje
5. Da poučavanje prilagođavamo rezultatima procjenjivanja

KAKO ODABRATI METODE PROCJENJIVANJA?

Prije odluke odabira metoda procjenjivanja, potrebno je postaviti neka od pitanja koja mogu pomoći u tom odabiru:

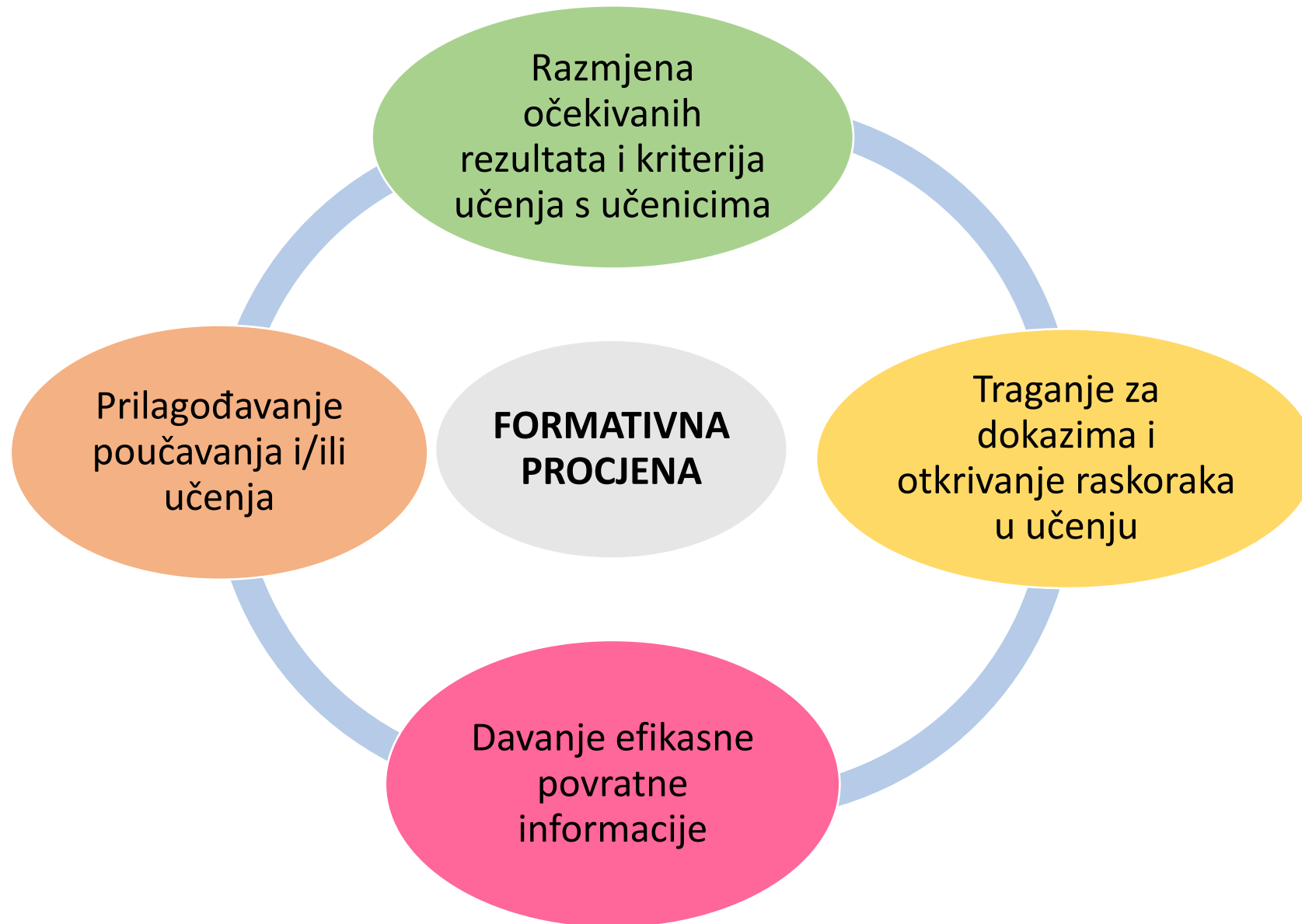
- Šta želimo procjenjivati?
- Koje informacije želimo prikupljati?
- Da li je ono što procjenjujemo ujedno i ono što se poučavalo?
- Trebam li informaciju o učenju za sve učenike ili samo za dio njih?
- U kojem ćemo razdoblju pratiti napredak?
- Kakvo iskustvo imamo s primjenom određenih metoda?

KRITERIJI PRI IZBORU METODA PROCJENJIVANJA

VALJANOST	POUZDANOST	RAVNOPRAVNOST
<p><i>Omogućava li određena metoda da se dobiju potrebne informacije?</i></p> <p>(npr. za djecu koja imaju disgrafiju/ili disleksiju metode koje se odnose na čitanju zadataka i pismenom odgovaranju nisu primjerene jer učenici zbog disgrafije slabije razumiju zadatke ili izbjegavaju dugo pisanje)</p>	<p><i>Daje li metoda istu informaciju ako bismo je više puta upotrijebili u radu s istim učenicima?</i></p> <p>(npr. ako kažemo učenicima da samoprocijene svoj rad, ali bez jasnih kriterija uspjeha, moguće je da će učenici isti rad potpuno različito samoprocijeniti, u zavisnosti od trenutnog shvatanja kriterija uspješnosti)</p>	<p><i>Omogućava li metoda svim učenicima, bez obzira na njihove eventualne razvojne teškoće da demonstriraju šta znaju i mogu?</i></p> <p>(npr. učenici čiji jezik nije bosanski jezik, ne razumiju zadatke napisane tim jezikom.)</p>

ČETIRI KORAKA FORMATIVNOG PROCJENJIVANJA

RAZMJENA OČEKIVANIH REZULTATA I KRITERIJA UČENJA

Očekivani rezultati učenja, odnosno ishodi su izjave koje učenicima kazuju koje će vještine, znanja, stavove ili navike usvojiti na kraju nastavnog sata ili nastavne cjeline. Učitelji će ih prije nastavne cjeline predstaviti učenicima u obliku očekivanja *primjerenim jezikom*.

PRIMJER

“U jednoj grupi učenika, nakon posjete vatrogascima, učenici su slikovito predstavljali svoja saznanja: kako su odjeveni vatrogasci...

Učiteljica je pitala jednu učenicu šta je nacrtala.

Učenica je odgovorila: *Djevojčicu i leptira.*

Učiteljica: *Krasan crtež! A zašto nisi nacrtala vatrogasca?*

Djevojčica: *Jer ne znam!*

Učiteljica je pitala druge učenike šta bi predložili drugarici, kako nacrtati vatrogasca.

Tada učenici predlažu da nacrtaju čovjeka u odijelu, da nacrtaju kapu, u ruci cijev koja izgleda kao zmija i lopatu.

Nakon njihovih savjeta, djevojčica je nacrtala drugi crtež.”

Zašto je ovo primjer formativne procjene?

- Učenici su znali koji im je cilj.
- Učiteljica je uočila da postoji raskorak između onoga šta djevojčica želi i onoga šta je nacrtala.
- Postavljajući pitanja, otkrila je uzrok tome: misli da ne zna nacrtati vatrogasca.
- Učiteljica je potaknula druge učenike da daju sugestije djevojčici kako nacrtati vatrogasca.
- Djevojčica je (u odnosu na svoj rad) unaprijedila crtež.

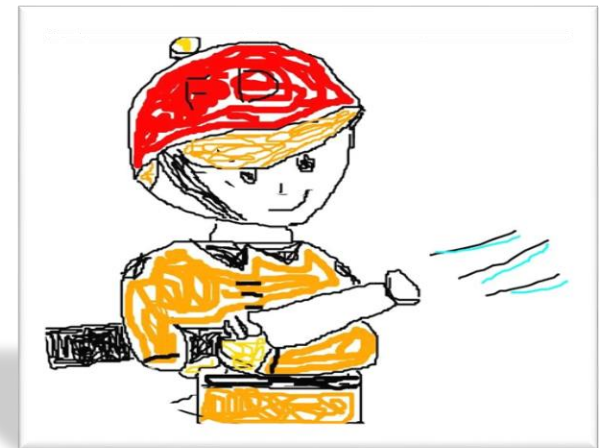
Učiteljica je, također, mogla na početku pitati učenicu

zna li nacrtati vatrogasca, a kad bi učenica odgovorila da ne zna,

predložiti joj da crta nešto drugo (u skladu s dijagnostičkom procjenom).

Mogla se i složiti s učenicom da ne zna (imala je dokaz) i ne pružiti joj

drugu priliku (sumativna procjena).

Načini predstavljanja kriterija učenja

Listu provjere je instrument na temelju kojeg učitelj može planirati ishode poučavanja za jedno dijete, odnosno za skupinu djece ako primjeti da neka od vještina nije razvijena kod većine djece.

Primjer pridržavanja dogovorenih pravila ponašanja

	P	U	S	Č	P
Podižem ruku kad želim reći nešto.					
Ne ometam druge.					
Pažljivo slušam učiteljicu.					
Pažljiv/pažljiva sam prema drugarima.					

Skale procjene se koriste kada postoji prijelazni korak da bi neki cilj bio ostvaren.

Primjer grafomotoričke razvijenosti

Na početku prvog razreda, dok učenici crtaju različite vrste crta, učiteljica bilježi kako drže olovku (P-pravilno, N-nepravilno) i koliko je razvijena grafomotorika učenika.

Ime učenika	Držanje olovke	U potpunosti	Djelimično	Nije razvijena
Mirza	P			

Rubrika je skup opisa različitih razina kvalitete nekog rada ili vještine koja se učenicima daje prije obrade nekog sadržaja. Svaka rubrika se sastoji od kriterija i skale procjene. U rubrici se učenicima daje opis svake razine.

TRAGANJE ZA DOKAZIMA UČENJA I OTKRIVANJE RASKORAKA U UČENJU

Obilježja zbirne i ogledne učeničke mape

	ZBIRNA MAPA	OGLEDNA MAPA
Koja je svrha učeničke mape?	Pokazati učenikov napredak, šta on i drugi misle o njegovom učenju, interesima, kako planira i sl.	Pokazati učenikova najbolja postignuća.
Koju će vrstu radova učenici prikupljati u mapu?	Uzorke radova koji ilustriraju kako se učenik razvijao, kako je napredovao u učenju i kako je mijenjao svoj način razmišljanja.	Uzorke radova koje smatraju najboljim pokazateljima svojih znanja i vještina.
Kome je mapa namijenjena?	Učenicima za samoprocjenu. Roditeljima za praćenje napretka i uvid u nastavne aktivnosti. Učiteljima za evidentiranje i praćenje napretka, te za dalje planiranje.	Učenicima za prikazivanje svojih postignuća. Odraslima za procjenjivanje učeničkih postignuća.
Ko će pregledavati mapu?	Učitelji, učenici i roditelji.	Učitelji, roditelji, stručnjaci.
	FORMATIVNO PROCJENJIVANJE	SUMATIVNO PROCJENJIVANJE

Lov na pogreške

Umjesto podcrtavanja grešaka u pismenom radu iz nastavnog predmeta Bosanski jezik i književnost, učitelj će napisati učeniku, *Imaš pet grešaka u 3 zadatka. Pronađi te greške i ispravi ih.*

Druga opcija je da učenici zamijene svoje radove i da svako traži greške drugih učenika (bez ispravljanja). Greške se mogu zapisati na posebne papiriće i staviti ih u kutiju iz koje učenici povremeno vade i ispravljaju.

Dvije zvjezdice i želja

Učenik se uči da u povratnoj informaciji drugim učenicima kaže dvije stvari koje su im se svidjele u radu (*dvije zvjezdice*) i jednu stvar koju bi mogli unaprijediti (*jedna želja*).

Povratna informacija se daje pismeno kako bi je učenik mogao iskoristiti. Učitelj može fotografisati ili prepisati neke povratne informacije kako bi s učenicima razgovarao o primjerima.

Galerija povratnih informacija

Učenici postavljaju svoje radove u tzv. galeriju tako da ih postave na zidove ili polože na stolove. Svi učenici obilaze radove i na papirićima ostavljaju svoje komentare. Rečenice kojima mogu započeti svoje komentare:

- *Sviđa mi se kako si ...*
- *Mislim da je bilo jako dobro kako si...*
- *Nisam razumio/razumjela...*
- *Mislim da bi bilo bolje kad bi ...*

Ovo nisam uočio/uočila, a mislim da trebaš dodati:	Ovo sam uočio/uočila i mislim da trebaš nastaviti tako:	Mislim da ovo trebaš promijeniti:

DAVANJE EFIKASNE POVRATNE INFORMACIJE

Karakteristike efikasne povratne informacije:

- Usmjeren je na očekivani cilj učenja
- Nudi specifične informacije koje vode unapređenju procesa učenja
- Daje se i dobiva tokom učenja dok ima vremena da se regulira
- Koristi se deskriptivnom terminologijom
- Motivira učenika za akciju i preuzimanje odgovornosti

Digitalni alati kojima učenicima možemo dati efikasnu povratnu informaciju:

- **Chatzy** – kreirati sobe za razgovore za grupe učenika. Učenici u grupama mogu jedni drugima pomagati, davati povratne informacije.
- **ClassKick** – aplikacija omogućava učiteljima i učenicima davanje povratne informacije za izvršen zadatak.
- **Dotstorming** – aplikacija poput bijele ploče koja učenicima omogućava postavljanje odgovora, lijepljenje bilježaka, komentare i glasanje.
- **Peergrade** – platforma koja učiteljima omogućava stvaranje zadataka i rubrika.

PRILAGOĐAVANJE POUČAVANJA UČITELJA I UČENJA UČENIKA

Četiri su razvojna okvira koja učiteljima mogu olakšati planiranje poučavanja u zoni narednog razvoja (prema Griffin 2014):

Razvojna taksonomija nastaje na temelju iskustava i teorijskih postavki o načinu odvijanja učenja u određenom predmetnom području. Jedna od takvih je Bloomova revidirana taksonomija (Anderson i Krathowl 2001).

Hipotetski napredak razvija se iz znanja na temelju adaptacije razvojne taksonomije o specifičnom području ili zadatku.

Kurikulumski napredak temelji se na kurikulumu u kojem su za svaki ishod opisane razine usvojenosti.

Izvedeni napredak temelji se na standardiziranim testovima provedenim na uzorku (TIMSS ili PISA). Izvode se zaključci o dijelovima napretka u nekom području.

„Dobar učitelj je poput svijeće, troši se da bi osvijetlila put za druge.“

Kemal Atatürk

Literatura

Brajković, S., Žokalj G. (2021): *Učenje u tijeku*, ALFA d.d. Zagreb

Andrade, H. (2007.): Self-Assessment Through Rubrics. *Educational Leadership*

Black, P. Wiliam, D. (1998). *Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education*

<https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/zanimljivosti/formativno-pracenje-i-njegovi-elementi/>

<https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2019/03/31/elementi-formativnog-pracenja/>